

4. Теорія і методика професійної освіти

**ВНУТРІШНІ І ЗОВНІШНІ МОТИВАЦІЙНІ КОМПОНЕНТИ У
ДИСКУРСІ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ**

Білоцерковець М. А., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов,
Сумський національний аграрний університет

Автор з'ясовує зовнішні і внутрішні фактори, які впливають на формування мотивації як основи евристичного освітнього процесу, а саме, мотивації студентів до вивчення нефахових, зокрема гуманітарних, дисциплін в аграрному університеті. Узагальнено актуальні закордонні наукові джерела і дослідження мотиваційної сфери студентів, які засвідчують необхідність освоєння студентами не лише фактичних предметних знань, але також стратегій створення та підтримки їхньої внутрішньої мотивації. Представлено результати педагогічного експерименту, які доводять позитивний вплив технологій евристичної освіти, що стимулюють інтерес до гуманітарних дисциплін і віру у власні здібності студентів-аграріїв, спрямовують їх до особистісної та професійної самореалізації.

Ключові слова: *внутрішня мотивація; гуманітарні дисципліни; евристична освіта; інтерес; особистісна самореалізація; студенти-аграрії.*

Автор выясняет внешние и внутренние факторы, влияющие на формирование мотивации как основы эвристического образовательного процесса, в том числе и мотивации студентов к изучению непрофильных, а именно гуманитарных, дисциплин в аграрном университете. Обзор актуальных зарубежных научных источников и исследований мотивационной сферы студентов, подтверждает необходимость освоения студентами не только фактических предметных знаний, но также стратегий создания и поддержки их внутренней мотивации. Представлены результаты педагогического эксперимента, подтверждающие положительное влияние технологий эвристической образования, которые стимулируют интерес к изучению гуманитарных дисциплин и веру в собственные способности студентов-аграриев, направляют их к личностной и профессиональной самореализации.

Ключевые слова: внутренняя мотивация; гуманитарные дисциплины; эвристическое образование; интерес; личностная самореализация; студенты-аграрии.

Bilotserkovets M. A. INTERNAL AND EXTERNAL MOTIVATION COMPONENTS IN THE HEURISTIC EDUCATION DISCOURSE OF STUDENTS-AGRARIANS

The author investigates the external and internal factors that influence the formation of motivation as the basis of the heuristic educational process, especially the motivation of students to learn non-specific, in particular humanitarian, disciplines at agrarian university. Summarized scientific sources and researches of the motivational sphere of students testified the need for students to master not only factual subject knowledge, but also strategies for creating and supporting their internal motivation, as it affects a wide range of interacting factors, such as cultural values, personal beliefs, perceived usefulness and interest in learning and practical training. If strong external components are absent, the interest is the basis for internal motivation. In order to reveal the humanitarian orientation of the training of future agrarians, pedagogical study of the educational process was carried out and the motivational factors of learning humanities in the higher agricultural school were outlined. The questionnaires were conducted among first- and second-year students of agrarian university. It is concluded that a modern student of agrarian university is a dynamic, creative, mobile person, with a desire for self-realization and eager to perceive new ideas and trends. The results of the pedagogical experiment proved the positive influence of technologies of heuristic education, which stimulated students' interest in learning humanities and belief in their own abilities, as well as directed them to personal and professional self-realization.

Keywords: *internal motivation; humanities; heuristic education; interest; personal self-realization; students-agrarians.*

Постановка проблеми. Мотивація ініціює, спрямовує та детермінує будь-яку сферу діяльності людини, але в освітній сфері вона відіграє вирішальну роль. Якщо студенти особистісно вмотивовані, вони свідомо спрямовують зусилля в освітній процес, особливо коли виникають труднощі.

Евристична освіта, встановлюючи принцип продуктивного навчання, орієнтується на створення студентами освітнього продукту шляхом

збільшення новизни вже відомих знань. Студенти конструюють власні ідеї, гіпотези, тексти, моделі, вироби тощо, тобто формують зовнішні освітні продукти. У цьому процесі у студентів відбувається розвиток внутрішніх навичок і здібностей, відповідних досліджуваній освітній дисципліні, отже зовнішнє освітнє прирощення відбувається одночасно з розвитком особистісних якостей студента.

Для більшості студентів ЗВО існують чіткі цілі та мотивація, пов'язані з їхньою освітою, що мають як зовнішні, так і внутрішні компоненти.

Зовнішньою, зазвичай, називають мотивацію, яка виникає під впливом зовнішніх факторів, що спонукають до діяльності (наприклад, гроші, статус або престижна кар'єра, а не конкретна професійна діяльність). Навпаки, внутрішня мотивація походить від виконання самої діяльності (наприклад, пристрасть до навчання). Там, де існує сильна зовнішня мотивація, завжди можливо, що студенти будуть намагатись докладати зусиль для досягнення успіху у програмі професійної підготовки, адже, наприклад, оцінки та складання іспитів є сильними зовнішніми мотиваційними якорями. Проте, для багатьох студентів зовнішні мотиви є обмежені (наприклад, навіть успішне складання іспитів не гарантує їм отримання бажаної престижної роботи), а вивчення певних дисциплін з програми професійної підготовки взагалі не цікавить, що робить навчання таких студентів дуже складним і потенційно розчаровує.

Мета статті – дослідити рівень мотивації до вивчення гуманітарних дисциплін студентів аграрного університету та потенційний вплив евристичної освіти на даний феномен. Традиційно аграрну освіту було прийнято вважати тією сферою, де оволодіння знаннями з гуманітарних дисциплін не є необхідним для майбутніх фахівців. Однак існуючі наразі вимоги до професійної підготовки фахівця аграрної галузі доводять

неспроможність такої позиції, оскільки професійна діяльність багатьох галузей аграрного профілю невпинно змінюється у напрямку до системи «людина – людина».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча мотивація, беззаперечно, визнається педагогічною наукою як базова засада для навчання, саме евристична освіта має своїм пріоритетом дослідити, як працюють внутрішні компоненти мотивації, і, більш суттєво, як викладачі можуть використати її потужний потенціал для досягнення необхідних завдань професійної підготовки фахівців.

Численні педагогічні експерименти були проведені, щоб встановити дієвість евристичних теорій та ефективність евристичних моделей внутрішньої мотивації людини до освітньої і професійної діяльності (А. Маслоу, [5]; Ф. Герцберг, [4]; Е. Декі і Р. Райан, [2]; С. Двек, [3]). Вони доводять, що студенти, які вважають вивчення певних навчальних дисциплін несуттєвим та нудним, навряд чи зможуть продемонструвати достатній рівень академічної успішності з означених дисциплін. І навпаки: коли студенти сприймають навчання як особистісно значуще і цікаве, або високо оцінюють компетентності, сформовані після успішного завершення програми вивчення дисципліни, вони більш схильні брати активну участь у різних видах освітньої діяльності, докладати значних зусиль для досягнення достатнього і високого рівнів знань.

Мотивація впливає на широкий діапазон взаємодіючих факторів, таких як культурні цінності, особистісні переконання, сприйнята корисність і інтерес до навчання та професійної підготовки. За відсутності сильних зовнішніх компонентів саме інтерес є основою для внутрішньої мотивації. Д. Віллінгем висловлює тверде переконання, що без стійкого особистісно забарвленого інтересу не може відбуватися інтелектуальний і психічний розвиток студентів.

Інтерес є необхідним фактором для концентрації уваги та активізації знань. Студенти, які вважають, що освітній досвід може призвести до задоволення певного аспекту особистісної потреби (усвідомлено чи підсвідомо), більш схильні брати активну участь в освітньому процесі [7, с. 24].

Не менш важливим для внутрішньої мотивації є те, наскільки студенти дійсно вважають себе здатними досягти бажаних цілей, а саме однієї з ключових позицій евристичної освіти: самореалізації особистості. Д. Шунк та Б. Циммерман визнали, що переконання про власну самореалізацію, яке студенти набувають, коли вони оволодівають новими знаннями та механізмами виконання освітньої і професійної діяльності, є фільтром, за допомогою якого обробляється нова інформація [6, с. 48].

А. Бандура зауважує, що студенти, які вважають себе здатними до досягнення бажаних цілей (тобто самореалізуватися), набагато частіше активно включаються у навчальний процес,кладають необхідні зусилля та досягають успіху, ніж ті, кому бракує самодостатності. Навпаки, студенти, які вважають, що вони не мають необхідних інтелектуальних здатностей для досягнення освітніх цілей, набагато рідшекладають необхідні зусилля, особливо коли навчатися складно. Без твердого переконання, що бажане навчання є досяжним, наполегливість у цій ситуації може швидко послабитись, з ймовірним швидким припиненням концентрації уваги та зусиль для цієї конкретної освітньої діяльності [1, с. 179].

Перш за все, планування навчального процесу повинен включати набагато більше, ніж фактичні предметні знання, але також способи формування та підтримки внутрішньої мотивації студентів. Як стверджував Р. Влодковський: «... якщо можна освоїти освітню дисципліну, то лише мотиваційно ... кожен навчальний план також повинен бути мотиваційним планом». Така позиція передбачає, що освітній процес є прозорим для

студентів, і допомагає формувати необхідне розуміння того, що їм потрібно робити, і як, у відповідності до принципу особистісної освітньої траєкторії, проголошеного евристичною освітою. Без мотиваційних стратегій, спрямованих на створення внутрішньо мотивуючого освітнього процесу, наразі більше не можливо уявити професійну педагогічну діяльність у ЗВО [8, с. 151].

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження рівня внутрішньої мотивації студентів до вивчення гуманітарних дисциплін у професійній підготовці студентів аграрних спеціальностей здійснювалося у Сумському національному аграрному університеті у 2017-2018 рр.

На першому етапі з метою виявлення гуманітарної спрямованості професійної підготовки майбутніх аграріїв було здійснено педагогічне спостереження за навчально-виховним процесом та окреслено мотиваційні чинники навчання гуманітарних дисциплін у вищій аграрній школі. Анкетування, проведені серед студентів 1-2 курсів (540 чол.) мали своєю метою виявити ставлення студентів аграрного профілю до навчання нефахових, зокрема гуманітарних дисциплін.

Відповідаючи на запитання анкети, 63% студентів висловили сумнів у необхідності вивчення гуманітарних дисциплін як необхідної умови свого професійного становлення, 18% опитаних були нейтрально налаштовані, і лише 19% позитивно оцінили вивчення іноземних мов, ділової української мови, політології, культурології, психології, історії України тощо в аграрних ЗВО.

Після обробки результатів опитування було виявлено наступні тенденції, які були враховані у ході експериментального дослідження. По-перше, студенти, які обрали для себе аграрну освіту, не завжди усвідомлюють необхідність гуманітарних предметів: *«нецікаво, мови вивчати складно»*,

«зубріння правил та лексики забирає багато часу, краще присв'ятити його фаховим дисциплінам», «не розумію, навіщо технологам знання з культурології та історії». Студенти, які мали достатній рівень гуманітарної підготовки, зазначили: *«політологія та ділова українська мова – це щось нове, чому б не спробувати».* Такі результати опитування звертають увагу дослідників на необхідність розвитку особистісних характеристик студентів, що відповідає принципам евристичної освіти.

По-друге, 45% респондентів вказують на нові можливості, які надає гуманітарна складова освіти. Вони виділяють інформативність: *«дізнаєшся більше цікавого матеріалу»*, *«можна отримати додаткову інформацію з іншомовних джерел»*, комунікативну іншомовну компетентність: *«можна поїхати на практику за кордон і спілкуватись там вільно»*, обізнаність у сфері ефективної побудови міжособистісних стосунків: *«знання психології допоможе побудувати гарні стосунки із колегами».* Отже, мотивація до навчання гуманітарних дисциплін ефективна, якщо воно пов'язане із майбутньою професійною діяльністю.

По-третє, всі опитані студенти зацікавлені у підвищенні якості освітнього процесу завдяки застосуванню інноваційних, зокрема евристичних, технологій. Вони називають його *«цікавим, нерутинним»*, *«ефективним способом навчання»*, який сприяє *«кращому засвоєнню матеріалу»*, *«робить процес навчання непересічним»*, *«прискорює процес навчання»*, *«економить час»*, та забезпечує *«можливість творчості».* Було наявне коливання рівня повної задоволеності освітнім процесом: 1 курс – 31%, 2 курс – 21%, що студенти пояснювали відчуттям невдоволеності собою як майбутнім фахівцем в умовах соціальної невизначеності, відсутністю часу для якісної підготовки, наявністю несистематизованих знань з різних циклів дисциплін, зокрема гуманітарних, невпевненістю у своїх силах під час виробничої практики за

було кордоном.

Відповідно, зроблено висновки, що, по-перше, сучасний студент – це особистість динамічна, креативна, мобільна, з бажанням самореалізації та з ідеалізованим сприйняттям майбутнього фаху; але, водночас, це особистість з доволі низьким рівнем сформованості знань, у тому числі й з гуманітарних дисциплін; по-друге, про готовність студентської молоді до сприйняття нових ідей та тенденцій.

На наступному етапі дослідження завдання викладачів, які вели гуманітарні дисципліни в експериментальних групах, полягало у цілеспрямованому формуванні внутрішньої мотивації студентів через застосування принципів і методів евристичної освіти. Викладання у контрольних групах відбувалося традиційними формально-інформативними методами.

Вивчення та узагальнення результатів педагогічного спостереження, бесід зі студентською молоддю, анкетування дали можливість виокремити найбільш поширені мотиви вивчення гуманітарних дисциплін студентами аграрних спеціальностей, ціннісні установки, та простежити динаміку їхнього розвитку протягом дослідження. За допомогою опитувальника «Мотиви та цінності вивчення гуманітарних дисциплін майбутніми фахівцями аграрної галузі» було визначено динаміку, яка відбувалася у мотиваційній сфері у студентів експериментальних груп (ЕГ) і контрольних груп (КГ) на початку та в кінці експерименту.

Результати подані в таблиці.

*Мотиви та цінності вивчення гуманітарних дисциплін у студентів ЕГ і КГ,
у відносних частотах до максимальної кількості балів*

№ п/п	Мотиви та цінності вивчення гуманітарних дисциплін майбутніми фахівцями аграрної галузі	Відносні частоти	
		До експ.	Після експ.

		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Я хочу вільно володіти іноземною мовою	0,26	0,18	0,78	0,48
2	Мені цікаво, що відбувається у сфері моєї професії за кордоном	0,13	0,19	0,65	0,48
3	Я завжди уважно вислуховую клієнта, незважаючи на його характер	0,25	0,30	0,53	0,32
4	Я хочу бути лідером	0,17	0,15	0,68	0,49
5	Я почуваю відповідальність за результати своєї професійної діяльності	0,18	0,19	0,49	0,29
6	Мені подобається викладацька робота	0,36	0,39	0,75	0,58
7	Я досить організована людина: дотримуюсь розпорядку та складаю перелік справ	0,25	0,27	0,62	0,41
8	Я адекватно оцінюю результати своєї діяльності	0,21	0,29	0,65	0,36
9	Я вважаю, що я розумію мотиви поведінки колег та клієнтів	0,20	0,19	0,59	0,45
10	Я хочу продовжити навчання в аспірантурі	0,17	0,19	0,51	0,46
11	Мене цікавлять тонкощі ведення ділових переговорів	0,22	0,20	0,72	0,55
12	Я хочу навчитись розв'язувати конфліктні ситуації	0,35	0,31	0,65	0,54
13	Я отримую задоволення від роботи, до якої залучено багато людей	0,30	0,32	0,69	0,52
14	Мене приваблює соціальна значущість роботи в аграрній галузі	0,29	0,28	0,71	0,52
15	Самоосвіта – це важливе джерело самовдосконалення	0,28	0,25	0,52	0,39
16	У моїй професійній діяльності існує можливість допомогти людям	0,19	0,19	0,67	0,42
17	Для мене важливий мікроклімат у колективі	0,38	0,35	0,71	0,58

Середні показники змін, які відбулися у сфері внутрішньої мотивації студентів експериментальних груп у середньому на 25% перевищують показники контрольних груп. Такі результати свідчать про ефективність використаних технологій евристичної освіти та їхній позитивний вплив на

особистість студентів аграрних ВНЗ, здатність до розкриття власного потенціалу студентів-аграріїв.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, з'ясовано, що саме внутрішня мотивація є фундаментальною основою освітнього процесу, зокрема і до вивчення нефахових дисциплін в аграрному університеті. Узагальнення наукових джерел виявило потужний потенціал, підтверджений експериментальною базою, феномену внутрішньої мотивації до навчання у дискурсі евристичної освіти. Аналіз результатів педагогічного дослідження засвідчив, що навіть ті студенти, які спочатку мали незначну внутрішню мотивацію до вивчення гуманітарних дисциплін або взагалі її не мали, але протягом періоду проведення експерименту із застосуванням технологій евристичної освіти були здатні розвивати інтерес через нове сприйняття сенсу та корисності у тому, що вони вивчали і ставали все більш вмотивованими та успішними. Навіть ті студенти, у яких переважали зовнішні компоненти мотивації, протягом професійної підготовки із використанням технологій евристичної освіти виявили внутрішній інтерес, що значно підсилило цінність їхнього загального досвіду навчання. Крім того, доведено, що саме гуманітарна сфера стимулює внутрішню мотивацію студентів до свідомого та наполегливого вивчення освітніх дисциплін, пробуджує їхній особистісно забарвлений інтерес, віру у власні здібності, спрямовує їх до особистісної та професійної самореалізації.

Подальше дослідження має на меті перевірити та виміряти якісний рівень знань з гуманітарних дисциплін, засвоєних студентами за допомогою евристичних освітніх дисциплін та за умови розвинутої внутрішньої мотивації до їхнього засвоєння.

Література

1. Bandura, A. Self-efficacy: The exercise of control. 1997, New York: Worth Publishers.
2. Deci, E. L., Ryan, R. M. Handbook of self-determination research. 2002, Rochester, NY: The University of Rochester Press.
3. Dweck, C. S. Mindset: The new psychology of success. 2006, New York: Ballantine.
4. Herzberg, F. Work and the nature of man. 1966, Cleveland: World Pub. Co.
5. Maslow, A. Toward a psychology of being. 1962, New York: Van Nostrand.
6. Schunk, D. H., Zimmerman, B. J. Motivation and self-regulated learning, research and applications. 2008, New York: Lawrence Erlbaum Associates, Taylor and Francis Group.
7. Willingham, D. T. Why don't students like school: A cognitive scientist answers questions about how the mind works and what it means for the classroom. 2009, San Francisco: Jossey-Bass.
8. Wlodkowski, R. J. Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults. 2008, San Francisco: Jossey-Bass.

References

1. Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: Worth Publishers (eng).
2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (Eds.). (2002). Handbook of self-determination research. Rochester, NY: The University of Rochester Press (eng).
3. Dweck, C. S. (2006). Mindset: The new psychology of success. New York: Ballantine (eng).
4. Herzberg, F. (1966). Work and the nature of man. Cleveland: World Pub. Co (eng).

5. Maslow, A. (1962). *Toward a psychology of being*. New York: Van Nostrand (eng).
6. Schunk, D. H., & Zimmerman, B. J. (Eds.). (2008). *Motivation and self-regulated learning, research and applications*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, Taylor and Francis Group (eng).
7. Willingham, D. T. (2009). *Why don't students like school: A cognitive scientist answers questions about how the mind works and what it means for the classroom*. San Francisco: Jossey-Bass (eng).
8. Wlodkowski, R. J. (2008). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults*. San Francisco: Jossey-Bass (eng).